څېړنوال محمدنبي صلاحي

سبک پېژندنه
Introduction of Style

Research Fellow M. Nabi Salahi

Abstract

The subject of my research is to study style. This subject was introduced during a scientific conference in the conference hall of the Academy of Sciences of the Islamic Republic of Afghanistan. In the conference the emphasis was laid upon the fact that style can impact an individual, but it is not feasible to imitate exactly. The types, elements and duties well as its field have been introduced. The emergence of new style and its period were also discussed in the conference.

چې دا نور شاعران کاندې هغه نه کا
رحمن کړی نوی نوی اجتهاد دی
(رحمان بابا)

یا:

د میرزا دېوان به ښه و ولې درېغه
په وحشي الفاظو ده کړ ویران شعر
(پیرمحمد کاکړ)

لنډیز

په دې علمي ــــ څېړنیزه لیکنه کې د سبک او سبک پوهنې په بېلابېلو خواوو باندې څېړنیز بحث شوی دی. په دې کې دا څرگنده شوې ده چې سبک او سبک پېژندنه په یوه ادبي او شعري لیکنه کې د بڼې او معنا دواړو له مخې ارزول کېدای شي. د دې تر څنګ د ادبي او شعري سبکونو د بېلښت اساسي ټکو ته هم اشاره شوې ده او په کې څرگنده شوې ده چې د کومو لاملونو له مخې، يو سبک له بل ادبي سبک نه جلا کېدای شي.

سریزه

په دې مقاله کې د سـبک او سـبک پېژندنې علمي پېژندونه وړاندې شـوي او په دې موضـوع پورې اړوندو مفاهیمونو باندې علمي څېړنه شـوې ده. په دې خبره رڼا اچول شـوې ده چې ډېر ښـه سـبک هغه دی چې د لیکوال مفکوره، په ښه توگه سره تمثیل کړی شي. د سبک په پېژندنه کې د لیکنې ټول لفظي او معنوي اړخونه، لکه: د کلماتو د غوراوي او انتخاب ډول، د جملو جوړښـت طرز، خیال، مفکوره، انځورونه، تکیه کلامونه، وزن، د لفظي او معنوي صنایعو استعمال او هره بله ژبنۍ ځانګړنه، د یوه ادیب او شاعر د لیکنې او سبک په پېژندنه کې وړ مرسته کولی شي.

د څېړنې موخه

د سبک علمي پېژندنه ده. هره ادبي او شعري ليکنه، د شاعر او اديب د قلم نښه ده او د سبک موضوع، په شخص او د هغه په شعري او ادبي برياوو او سليقي پورې اړوند بحث دی. دلته ده چې د هغو د شکل او مضمون د ځانګړنو د معلومولو خبره رامنځته کېږي او هرڅوک چې کله ادبيات يا ادبي سبکونه مطالعه کوي، بايد د څېړونکي او ليکوال د ليکنې په سبکي ځانګړتياوو پوه شي.

د څېړنې اهميت او مبرميت

د سبک مسئله، يو شمېر پوهان د کره کتنې اصطلاح بولي او ځيني نور څېړونکي يې، د ادبپوهنې د موضوعي وېش له مخې په ادبي تيوري پورې مربوطوي. د دې موضوع د څېړنې اهميت او ارزښت په دې کې دی چې دا ټکی روښانه شي چې سبک په اصل کې يوه مقوله او سبک پېژندنه، د بشر پوهنې يوه ځانګه ده. دا موضوع په ادبپوهنه کې هم يوه علمي او ژوندۍ مسئله ده چې د تاريخ په اوږدو کې، د ادبپوهانو له خوا ډېره مهمه بلل شوې او له بې ساري اهميت نه ډک علمي بحث هم ور باندې شوی دی . له دې امله ويلی شو چې سبک پېژندنه، د نوم ورکو ادبي او شعري آثارو په تشخيص او پېژندنه کې ور مرسته کولی شي او په دې برخه کې حق په حقدار باندې سپارلی شي. په دې څېړنيزه مقاله کې به دا موضوع روښانه شي چې سبک اغېز لرلای شي، مګر هو به هو د تقليد وړ نه دی.

د څېړنې پوښتنې

۱ـ څوک د سبک څښتن بللی شو ؟
۲ـ د سبک د رامنځ ته کېدو، پيداينېت او پايښت لپاره، ډېر ارزښتمن ټکی کوم دی؟
۳ـ د سبک توکي، ډولونه، دندې او ساحې کومې دي؟
۴ـ سبک څنګه تجزيه کولای شو؟
۵ ـ نوي سبکونه څه وخت رامنځ ته کېږي؟

د څېړنې ميتود

په دې مقاله کې له تشريحي ـ تحليلي ميتود څخه کار اخيستل شوی دی.

اصلي موضوع

سبک، په حقيقت کې د شاعر او اديب، د ژبې او ليکنې طريقه، فن، طرز، اسلوب او لاره ده او دا د سبک هغه معادل اصطلاحات دي چې د تاريخ په اوږدو کې، د سبک پر ځای باندې کارول شوي هم دي. هغه پوهنه چې په هغې کې، ټول سبکونه تر مطالعې لاندې نيول کېږي، هغه سبک پېژندنه بولي. دا ځانګه، د ټولنې، نړۍ او ژوند په اړه، د شاعر او اديب په افادې او برداشتونو خبرې کوي او د بشري علومو په ټولو برخو کې يې، ارزښت داسې ثابت دی چې د تاريخ د پېړيو په پوړيوکې، پوهان پرې غږېدلي او خپل پېژند يې، له نورو پوهانو سره شريک کړی دی.

(پښتو ـــ پښتو تشريحي قاموس)، (فرهنګ عميد) او د استاد ګل پاچا الفت (ليکوالي) آثار، د سبک په اړه، تقريباً يو ډول تعريف وړاندې کوي او هغه داسې دی:«د سبک حقيقي معنا سره يا سپين زر ويلي کول او کالب کې اچول دي. مجازاً د بيان او اظهارخاص طرز ته سبک وايی.»(۱)

د سبک په اړه، په(آريانا دايرة المعارف)، (څلورم ټوک) کې داسې ليکل شوي دي:« سبک، عربي اصطلاح ده. په لغت کې يې معنا، د فلز او سپينو زرو ويلي کول او په کالب کې اچول دي. په اصطلاح کې، هغه ځانګړې لاره ده چې شاعر او ليکوال پرې خپل ادراک او احساس بيانوي. سبک يوه شخصي لاره ده او مکتب د څو سبکونو مجموعه جوړوي. ارستو عقيده درلوده، چې په نړۍکې د آثارو په شمېر سبکونه هم شته دي، نوموړی نظر تر ننه پورې ډېرو ادبي څېړونکو را اخيستی او را اخلي يې.» (۲)

« د عربي د سبک په مقابل کې اروپايان د ستايل اصطلاح کاروي چې د لاتيني ژبې له (ستيلوس) څخه اخيستل شوې ده او ستيلوس هغه آله وه چې تېره څوکه يې درلوده او د هغې په وسيله به، پر مومياېي تابلوګانو باندې ليکنې کېدې. » (۳)

«د انګريزي ژبې په يوه ادبي قاموس کې راغلي دي: سبک د کلماتو هغه ترتيب ته وايي چې په خورا ښه ډول د ليکونکي انفراديت، مفکوره او ذهني مراد څرګند کړي. سبک د دوو توکونو له ترکيب څخه جوړېږي : مفکوره او

د ليکوال انفراديت(شخصيت ــ انديويدوالټي). هر کله چې په بشري ټولنه کې، هېڅکله هم دوه تنه عين شخصيت نه لري، نو ځکه موږ عين سبکونه، نه شو موندلی. حتی د يو سړي شخصيت هم په مختلفو وختونو او جلا شرايطو کې يو ډول نه وي. له دې امله، هغه انفرادي سبکونه چې د يوې کته ګورې لاندې راځي، په نسبي ډول د ټيپولوجي د معيارونو په اساس مطالعه کېږي. په يوه سبک کې، هغه څه چې لوستونکی يې درک کوي، يواځې ليکل شوې مفکوره نه ده، بلکې ځينې نورې ضمني اشارې ور سره شته چې د ليکوال د شخصيت بېلوونکې نښې ګڼل کېږي.» (۴)

«زموږ نوي ليکوال او شاعران د سبک د خاوندېدو اندېښنه لري، خو دا د اندېښنې خبره نه ده. کله چې ليکوال، ليکوال شي او شاعر، شاعر، نو په خپله د سبک خاوند شي. د خپلې ليکوالی او شاعری پر پرمختګ فکر په کار دی. دا لکه چې ټول ودانيز توکي چمتو کړي وي او لګيا وي دېوال جوړوي، خو اندېښــــنه يې وي چې دېوال به لوړ شي که نه. دېوال به لوړ شي که نه، خو دېوال به نه شي، کوږ وږو او کندې کېږي.» (۵)

په پښتو ادب کې موږ وايو چې يو شخص د يوه سبک خاوند وي. سبکونه موږ د اشخاصو له مخې پېژنو چې دا د فلاني سبک دی، دا د بيستاني. خو په نوره نړۍ کې يو کس د څو سبکونو خاوند وي او د موضوع له بدلون سره سبک بدلوي. که نصاب ته څه ليکي، نو په ډېره ساده او پرېکنده ژبه يې ليکي، خو که ادبي ليکنه کوي، بيا د الفاظو جادوګري ته هم ګوري. په نصــاب کې، د علم نويو زده کوونکو ته مخاطب يو، خو په ادبي ليکنو کې، ادب لوستو پخو لوستوالو ته، نو چې لوستونکی مو بېل وي، په کار ده چې د ليکلو په طرز کې مو هم توپير راشي.» (۶)

د سبک (اسلوب) د پېژندلو لپاره، د هغه تجزيه اړينه ده او بايد وليدل شي چې په جوړښت کې يې کوم کوم توکي شـامل دي. (ادبڅېړنه) کتاب کې په دې اړه داسې راوړل شوي دي: ((د ادبي اسلوب لومړني توکي د خپل عصـراو پېر ځانګړتياوې دي. همدا ځانګړتياوې له ژبې او بيان دواړو سره اړيکه لري. د هغو اړيکه له ژبې سره ډېره ژوره ده، په هغو کې د وخت مزاج، ټولنيز حالات او قومي ځانګړتياوې ډېر لوی لاس لري. د اســـلوب دويمه طريقه هماغه د شـاعر او اديب ګوښې طريقه ده. مور خپل ټول اولادونه(بچيان) يو شـان روزي، خو هر ماشـوم په نوي چاپېريال کې د روزنې تر څنګ ځانته بېل مزاج لري. فطرت يې د چاپېريال د اغېز منلو تر څنګ د هغې اظهار په خپل اندا کوي.

د اسلوب په تشکيل کې يو بل درېيم توکی هم شته او هغه د ادب مواد دي.)) (۷)

په (ادبڅېړنه) اثر کې پر دې ټکي هم ټينګار شوی دی چې: ((ادب د شخصيت اظهار دی. په همدې توګه دا هم ګورو چې اسلوب په خپله هم د ليکوال د شخصيت ښکارندوی دی، ځکه چې ښه اسلوب له تصنع او سينګاره پاک او فطري وي. له همدې امله دا د ليکوال د دماغ هېنداره ده.)) (۸)

د دې لپاره چې سبک ښه وپېژندل شي، نو ډولونه او ساحې يې هم در پېژنو.

اسـلوب له لويه سـره په دوه ډوله دی: ((انفرادي او ګډ اسـلوب. لومړی يې په هره ليکنه کې ګډ وي او دويم يې انفرادي وي.، هغه ليکنې چې د يوې بېړنۍ موخې لپاره تخليقېږي، هغه په ګډ اســلوب کې راځي. دلته د يوه کس له انفرادي تجربو نه د ډېرو افرادو تجربې په کارېږي. درســـي کتابونه، معلوماتي ادب، ورځپانه ليکنه، کاروباري ليکونه، فلسفه، تاريخ او ساينسي علوم يې مظهر دي. هغه د زيار او زحمت په ګاللو لاسته راځي. که په هغو کې د انفرادي انداز ليکنه اختيار شــي، نو مقصــد له منځه ځي، خو کله چې په ادب کې اســلوب يادوو، نو مطلب مو ګډ اسلوب نه، بلکې هغه انفرادي اسلوب دی چې په هغو کې د تهذيبي او ادبي رواياتو تر څنګ د يوه اديب ګوښی انداز هم وليدل شــي. انفرادي اسـلوب د يوه انفرادي شـخصـيت غوښـتنه کوي. روڼ اسـلوب د يوه انفرادي شـخصـيت ښـکارندوی وي. له همدې امله د اسلوب په رغونه کې، لکه نور توکي د رامنځته کوونکي شـخصـيت هم سـتر نقش لري.)) (۹)

اوس راځو د سبک ساحوته. د سبک ساحې نهه دي. د (سبکپوهنه) اثر دغه نهه واړه ساحې داسې معرفي کوي : ((۱ــ سيمه ييز واحد سبک ۲ــ ملي سبک۳ــ په يوه خاصه مرحله کې د يو ملت د سبک مشترکه خصوصيتونه ۴ــ د يو

دریځ مکتب یا نهضت سبک ۵ ـ د یو لیکوال فردي سبک د لیکوالۍ په یوه خاصه دوره کې ۶ـ د یو اثر سبک ۷ـ د یو اثر د یوې برخې سبک ۹ـ د یو اثر سبک چې پر ټولو یادو شوو ښکلاپوهنیزو پوړیو باندې اغېزه کوي.)) (۱۰)

څېړنپوه عبدالله بختاني خدمتګار، په یوه تقریظ کې، د ســـبک او مکتب د توپیر په اړه، ګټورې څرګندونې کړې دي، هغه په دې اړه، داسې کښلي دي : «یو شمېر څېړونکي کله نا کله د مکتب او سبک فرق او توپیر او د هغو تر منځ مناسبتونو ته نه ځیرکېږي او سرې فکر کوي چې دغه کسان ددغو دواړو تر منځ فرق نه مني، نو ځکه یو د بل پر ځای اســـتعمالېږي. په داســـې حال کښـــې چې دا دواړه خو ســـره بېل مفاهیم دي چې خپلو کښـــې ((د عموم او خصوص)) نسبت لري. په دې معنا چې مکتب عام او پراخ دی او سبک خاص او محدود.

یو مکتب په عین حال کښې سبک هم وي، مګر هر سبک مکتب نه وي. که دا خبره لږه نوره هم څرګنده کړو، نو به ووایو چې، هر لیکوال او شاعر خپل سبک لري، مګر دا ضروري نه ده چې هر د سبک خاوند دې، د مکتب خاوند هم وي. په دې برخه کې د سبک د خاوندانو برخه او سرنوشت دغسې وي، چې د دوی له ډلې څخه هر یو یا د یوه مکتب پیروان وي او د هغه خپل «خاص ســـبک» د یو « عام مکتب» یوه برخه وي او یا د هغه په خپله یو خاص سبک ایجاد وي او بیا یې د نفوذ دایره پراخېږي، عامېږي، پیروان پیداکوي او یو ((مکتب)) ترې جوړېږي.

ښه مثال یې په خپله خوشحال خان دی. هغه په نظم اونثر کښې د خپل « خاص سبک» خاوند دی چې له پخوانو نه زیات توپیر لري. د نورو له خوا، د هغه د« ســـبک» له پیروي او تداوم نه یو ادبي بهیر منځ ته راغلی او ددغو ډېرو پیروانو د پیدا کیدو سره« مکتب» ترې جوړ شوی دی، نو د خوشحال خان سبک د خوشحال خان مکتب هم دی، مګر د هغه د مکتب د یوه پیرو سبک، په خپله د هغه سبک خو دی، مګر مکتب یې بیا د خوشحال خان دی.» (۱۱)

له دې امله ویلی شـو چې سـبک د شـاعر او ادیب، د لیکنې لاره او طرز راښـیې او د هغه څېره زموږ په ذهن کې مجسـم کوي. په اصـل کې، سـبک د لیکوال څېره ده،خو د ډېرو شـاعرانو او ادیبانو په هنري آثارو کې، د ګنو فکري عناصرو په تکرار سره، د ادبي مکتب خبره مطرح کېږي او په دغه ځای کې تکرار ډېر اهمیت پیدا کوي.

نو، «اوس چې دی د سبک خاوند شو، د ده سبک د دوو شیانو ټولګه ده. له لوستې ټولې لیکوالي\ شاعري څخه د ده د اخیسـتې اغېز او له هغې سـره د توپیر. د هر چا د سـبک د ورته والي او توپیر دا دوه وزرې وي، خو بنسـټ یې اخیسـتی اغېز دی. که یو شـاعر یا لیکوال رنګ وانخلي، خپل سـبک نه شـي جوړولای. د نورو سـبکونه مو د خپل سبک پر توپیر او ورته والي پوه کوي. له دې امله یې هم لوست ضرور دی.» (۱۲)

په ادبي سـبک کې د کلماتو غوره والی، انځور جوړونه، د جملې جوړونه، د شـاعر او ادیب فکري دریځ، ذوق، ځان ښودنه او یا د واقعیتونو په تفسیر لاس پورې کوونه ټول هغه څه دي چې د لیکوال د ژبې استعمال راښیې او د هغه له شخصي ځانګړنو سره ډېره اړیکه لري، نو ادبي سبکونه، زیاتره شخصي او فردي جنبه لري. که څوک د نورو په سـبک لیکنه کوي، د ادبیاتو په تاریخ کې د ځان لپاره د ښـې اینـودلو ځای نه پرېږدي. دلته د پښـتو هغه نامتو خبره رایادېږي چې کاغې د زرکې ښېښـې کولې، خپلې یې له یاده ووتې. له دې امله، ادبپوهان، د فردي سـبک د استقلال په ارزښت قایل دي.

د مکتب لغوي معنا، د لیک ، زده کړې او ښـووني او روزنې ځای دی او د ادبي مکتب اصـطلاح د هغه پراخ ادبي بهیر او لارې لپاره اسـتعمالېږي چې د زیات شـمېر شـاعرانو او ادیبانو د لیکنې یا وینا له ګډون څخه منځته راغلی وي. په اصـل کې ادبي مکتب، د هغو نظریو، ادبي او فرهنګي ځانګړنو ټولګه ده چې د یوه یا څو هېوادونو د فرهنګي، ټولنیزو او سیاسي حالاتو په بهیر کې رامنځته شوې وي. دغه ځانګړنې، د لیکوالو او شاعرانو د یوې ډلې په آثارو کې سره ګډې او مشترکې وي، د خپل عصر تفکر او ارمانونه منعکسوي، هغه ډله پیژ سبک دی او هغه د زماني غږ دی. په دې ډول، د نورو شاعرانو او لیکوالو له تخلیقي آثارو څخه د توپیر او بېلتون سبب ګرځي.» (13)

د (سبکپوهنه) اثرد سبک دندې داسې را پېژني :

((۱. د سبک یوه دنده دا ده چې په مشخصو لفظونو کې ایډیا یا مفکوره څرګندوي او په بار بار تکرار سره د یو لیکوال ځانګړتیاوې ښیي. له دې لارې د یو لیکوال د لیکنې طرز، طریقه او روش څرګندېږي.
۲. ســبک د یو لیکوال یا هنرمند مېتود او لید لورې راښــیي. له دې لارې کولی شــو چې د یو لیکوال عیني او ذهني نظر، فکر او خیال څرګند کړو.
۳. د سبک بله دنده د هنري ترکیب هستول دي او د یو اثر شته والی او بقا د یوې کاملې او ټاکلې ټولنیزې پدیدې په توګه تضمینوي. سبک د یو اثر د ټولنیز موجودیت له عواملو څخه دی او د هنرمند ټولنیزه تګلاره ټاکي.
۴. سبک پر لوستونکي باندې ښکلاپوهنیزه اغېزه کوي. سبک د هنر د اغېزناکۍ له عواملو څخه دی. خلکو ته د ایډیالوژۍ او عاطفي له لارې ښودنه کوي او د لوستونکو په باب د لیکوال دریځ معلوموي.
۵. سبک هنري عنعنې ته یو نوی واحد بنسټ برابروي. دغه دنده له هنري متقابلو اغېزو او اړیکو سره داسې تعلق لري چې د هنري اثر ځانګړې رغښت چې یو ټاکلی شخصیت او ټاکلی عصر یې تثبیتوي، وساتي. سبک د هنر د ودې له عواملو څخه او د هنرمند د مخکې تګ ضامن دی.
له دې ټولو څخه دا لنډیز راوځي چې د ســبک اســاســي دنده د یو لیکوال د فني او ځاني شــخصــیت، د هغه د مفکورې، ذوق او د نظریې جوهر څرګندول دي. د سبک له لارې کولی شو چې د یو لیکوال د لیکنې لید لورې، د هغه د لیکنې بېلابېل ارزښتونه او هنرمند استعداد څرګند کړو.)) (14)
اوس راځو، د ســبک تاریخي بهیر ته : «ډېرې لرغونې یادونې چې د ســبک او د هغه د معادلو اصــطلاحاتو په اړه وینو، هغه د هغو لیکنو په ترڅ کې دي چې د لرغوني یونان په کتابونو او خطابو کې راغلې دي. افلاتون ســبک هغه کیفیت ګڼلی دی چې په ځینو ادبي آثارو کې شته او په ځینو کې نشته دی. ددې فیلسوف د نظریو پر بنسټ، سبک د هغې بشپړې همغږۍ څرګندوی دی چې د لفظ او فکر تر منځ وي. په دې اساس، هغه شاعر او لیکوال د سبک خاوند دی چې د خپل فکر د بیانولو لپاره مناسبه او د بیان سمه، عالي او غوره لاره ولري. خو ارسطو د افلاتون شاګرد دا باور درلود چې سبک، په حقیقت کې د بېلابېلو عواملو محصول دی چې په یوه اثر کې را ټول شوي او هغه یې له نورو سره ورته آثارو څخه را جلا او لوړ کړی دی.» (15)
په حقیقت کې، په نړۍ کې، د شاعرانو او لیکوالو په شمېر سبکونه شته، چې ګڼون یې اسانه کار نه دی او په عامه معنا، هر انسان د وینا او لیکنې ځانګړی سبک لري.
«د رنســان په دوره کې چې د ســبک لومړنی او دقیق تعریف وشــو، هغه د فرانســوي طبیعت پوه (بوفون) له خوا وړاندې شــوی دی. نوموړي څرګنده کړه چې ســبک له هغه نظم او تحرک څخه عبارت دی چې وګړي یې په خپلو فکرونو کې رامنځته کوي.
دې بهیر تر اتلسمې پېړۍ پورې دوام وموند او په هغې کې د یوه سبک عناصرو ته ډېره پاملرنه وشوه. په دې برخه کې، ډېر تاوده بحثونه شــوي او د لیکوالو او ویناوالو له خوا ډېر تعبیرونه او پېژندنې وړاندې شــوې دي. که څه هم، په ځینو کې لږ او ډېر اختلاف هم تر سترګو کېږي، خو باید ووایو چې دا لږ توپیرونه له شــخصــي سلیقو، برداشتونو، د کلمو او اصطلاحاتو د انتخاب له مخې دي... په آریانا دایرة المعارف کې لیکل شوي دي چې سبک د یوه ادبي اثر له ځانګړنو څخه عبارت دی، چې هغه له نورو مشابه آثارو څخه را بېلوي. سبک یوه ځانګړې لار ده چې هر لیکوال او شاعر د خپل فکر او مطالبو د بیان لپاره هغه کاروي.
د سبک د ټینګښت او بدلون لپاره څو عنصره مهم دي چې دلته پرې بحث کېږي: تر هر څه لومړی ژبه او لیکنه یادوو، ځکه چې له هر څه زیاته او ستره ونډه لري، نو باید چې په دې برخه کې یې ارزښت کم و نه ګڼو. دویناوال د سبک ځلا او پیاوړتیا د هغه په ژبه کې ده. په دې ترتیب باید ووایو چې ژبه او لیکنه، له شاعر او لیکوال سره، د نوښت لپاره په ادبي ښکلاوو او ظرافت کې مرسته کوي.» (16)
په سبکي څېړنو کې، په ادبیاتو کې د ژبې کارولو ته ډېره پاملرنه کېږي. (17)
بله دا چې ژوره کتنه، ســاده تفکر، خواشــیني، احســاســات، د بې پروایي عاطفه، عقده، تکبر او غرور، ځان غوښتنه، انساندوستي، قهر او غوسه او داسې نور. دا هره یوه داسې پدیده ده چې د یو ادیب سبک د لوړتیا او یا بر عکس د ځوړتیا خواته بیایي. ټولنیز بدلونونه، شــخصــي ژوند، په ټولنه کې کورنۍ، ځانګړې او ډله ییزې اړیکې، د فکر او کلام په جوړښت کې مهم ګڼل کېږي او د سبک لاربښوونه کوي. ارزښت یې، یا زیاتوي یا کموي. د مثال په توګه، د یوه درباري شاعر د بیان سبک چې له هر ډول ناز او نعمت نه برخمن وي، له یو صوفي او ولسي شاعر ســره بنســټیز توپیر لري. د یو شــاعر او ادیب، د پوهې او فرهنګ کچه، د کســب او مســلک څرنګوالی، هغه نور

عناصر دي چې د ادبي سبک په جوړښت کې ډېر اغېزناک دي. د پښتو ژبې پیاوړی شاعر خوشحال خان خټک مثال راوړو چې زیاتره علمي، ملي او فلسفي اصطلاحات یې، په خپل شعر کې را نغښتي دي، تر دې کچې چې د ډېرو لپاره پرې پوهېدنه هم ستونزمنه شوې ده. د رحمان بابا په شعرونو کې عرفاني او تصوفي افکار په ډېره ساده، خوږه او رنګینه ژبه بیان شوي دي او د حمید او شیدا په شاعرۍ کې بیا ډېر لوړ تخیل تر سترګو کېږي. جغرافیایي چاپېریال هم، د شاعر او ادیب د شعر او شعري سبک په جوړښت کې بې اغېزې نه دی، ځکه چې هر شاعر او لیکوال، د خپل کار ډېر مواد له خپل چاپېریال څخه اخلي. یو ولسي شاعر د ولسي ژوند واقعیتونه په ډېره ساده او عامیانه ژبه بیانوي او داسې مثالونه او تشبیهات راوړي چې په خپل ټولنیز ژوند کې ور ته محسوس دي. برعکس یو ښاري یا لوستی شاعر او لیکوال بیا عصري او ښاري ژوند او هغه مادي پدیدې چې په واک کې یې لري او ور سره په اړیکه کې دی، د هغه په شعر او لیکنو کې راڅرګندېږي.

باید ووایو چې د سبک د رامنځته کېدو یا پیدایښت او پایښت لپاره، ډېر ارزښتمن ټکی، هماغه د لیکوال او شاعر د فکر طرز او لار ده، ځکه چې سبک په خپله په حقیقت کې د شاعر او لیکوال د فکر او نړۍ لید زېږنده دی.دلته ډېره ستره او مهمه پوښتنه دا ده، چې څوک د سبک څښتن بللی شو؟! ځینې په دې باور دي، چې هر لیکوال او شاعر یو سبک لري او د همدې وینا پر اساس، دادبي آثارو رامنځته کوونکو په شمېر سبکونه، هم باید شتون ولري، مګر ځینې نور بیا څرګندوي چې د انسانانو په شمېر سبکونه هم شته، په دې حالت کې، که موږ سبک د هغه په عام مفهوم په پام کې ونیسو، سمه خبره ده. هر تقلید او د بل په پله پل ایښودل، بیا د نظر خاوند د سبک له ساحې او قلمرو څخه د باندې ګڼي.

بې ویلو دې پاتې نه وي، غوره دا ده، چې سبکونه د کمزورتیا او ځواکمنتیا له مخې ډلبندي کړو، مثلاً لوړ یا عالي، منځنی، کمزوری او ناتوان یې ونوموو. په بل عبارت، که سبک عالي، اصیل او پوخ وی، رامنځته کوونکی یې د پېړیو په پوړیو کې ستایل کېږي. د نړۍ لید تر منځ ورته والی او بنسټیزوالی، ژبني معیارونه، ټولنیزې اړیکې او پیوندونه، په حقیقت کې د سبک پېژندنې علم بنسټ ټاکي. (18)

په سبک پېژندنه کې د یوه شخص د ژبې ټوله مجموعه څېړله کېږي،کومه چې، هغه له نورو بېلوي او هغه ته شخصي ژبه وایي او کله نا کله هغه له سبک سره برابروي. لیکوال، شخصي ژبه، د خپلو افکارو د لېږد لپاره استعمالوي او د خپلو احساساتو او برداشتونو بار پرې باروي.

ژبپوه او ادبي څېړونکی دواړه، سبک تر څېړنې لاندې نیسي. ژبپوه، په یوه لیکنه کې، د ژبې د په کار وړلو ټاکلی هدف، د ژبې د جزئیاتو په پام کې نیولو سره څېړل کېږي، مګر ادبي سبک پېژندونکی، د شکل او مضمون له مخې او د ښکلو کلماتو د استعمال له پلوه تر سره کوي. په ادبي سبک پېژندنه کې، له متن سره په لومړي چلند کې، د متن اصلي سرنوشت او په هغه کې د ژبې نقش مشخصوي او هغه باید له علمي متن نه، د ادبي متن په توپیر پوه شي. په سبک پېژندنه کې، ژبه او ادبیات، دوې متفاوتې حوزې دي او ادبي ژبه، له عادي یا اخباري ژبې نه توپیرېږي او په دې برخه کې، له ډېر پخوا وخت نه ژبه معیار ګرځول شوې ده. له عادي وینا، علمي، تاریخي، مذهبي او نورو سبکونو سره، د ادبي سبک توپیر، د شعر او ادب د ژبې له مخې کېږي او په دې برخه کې ښکلاپېژندنه بنسټ او معیار نیول شوې ده او دا توپیرونه، په ټولیزه توګه،د سبک ډولونه رابنیي. په عمومي ډول، سبک درې ډولونه لري:

١. ځانګړی، فردي او شخصي سبک.
٢. دوره یی سبک
٣. ادبي سبک.

د سبک په جوړښت او پایښت کې، مختلف عناصر دخیل دي، چې درې توکي یې، ډېر مهم او په لاندې ډول دي
:

لومړی ـ کلتوري او فرهنګي ځانګړنې: د خپلې زماني او عصر خصوصیات دي، چې د یوه لیکوال په ژبه او بیان دواړو اغېز کوي.

دویم عنصر، د ادب مواد دي. کوم آثار یې کتلي او کومه خبره کول غواړي.

او درېیم عنصر- جهان بیني(مفکوره او نړۍ لید) دي.

موږ فکر کوو، چې د هر لیکوال او شاعرد سبک د پیاوړتیا لپاره، ښایي د پوهانو له خوا ډېر څه ویل شوي او لیکل شوي وي، مګر کوم ټکي، چې په دې اړه، نورو لیکوالو ته، زما د قدرمن پلار اروابښاد الحاج محمدالله خان افغان له خوا ویل شوي، وړاندیز او سپارښتنه یې شوې ده، نه یوازې له ګټې خالي نه دي، بلکې ډېر ارزښتناک بریښي:

«۱ ـ په ليکنه کې بيړه مه کوئ. علمي احتياط، ډېر ضروردی.
۲ـ پېښې څرنګه چې دي، دغسې يې ليکئ. بايد د تاسې ليکنه او شخصيت دواړه، يو د بل هينداره وي.
۳ــــ که ليکوال فکر وکړي، ډېر څه به تر لاسه کړي. د انسان تفکر، په خبرو کې ساه باسي. بايد ليکوال، په خپلو ليکنو کې، د لوستونکي اروا محاصره کړي او په هغو باندې خپل مثبت اغېز وکړي.
۴ــ د ليکوال ليکنه، د هغه شتمني ده. بايد هر ليکوال، په خپله ليکنه کې، ټول غير ضروري شيان، اضافات او زوايد لرې کړي. دا کار، د ليکوال وړتيا ښيي.
۵ ـــ پښتو ژبه، خلکو په غروکي روغه وساتله، تاسې په ښاروکي ډوبه کړه، داسې مه کوئ. هر ليکوال او شاعر، چې مازې يوــــ يو نابلده لغت، پدې ژبه کې استعمال کړي، دا ژبه خرابېږي او چې خرابه شوه، بيا ورکېږي هم. لږ زړه سوی په کار دی، دا ښه کار نه دی، نور داسې مه کوئ. دا ځای دې نښه وي او يو وخت به بيا ټول، د ما ددې خبرې ارمان وکړئ .
۶ـ تاسې د مور او پلار ژبې ته پام وکړئ. هرڅرنګه، چې هغه غږېږي، دغه ور يې ليکئ، بيا به د تاسې ليکنه، ډېره پخه راشي.
۷ــــ لنډې خبرې، د فکر د پراخوالي نښه ده. هر څه چې ليکئ، لنډ يې ليکئ، چې په اسانه، ښه او روښانه ولوستل شي. بايد د تاسې ليکنه، په لوستونکي کې، د باور حس را وېښ او د هغه همت لوړ کړي.
۸ ـ په ليکنه کې، د سختو او شډلو الفاظو استعمال، تصنع، تکلف، تزوير او تقلب، ډېر لوی مرضونه دي، د ليکنې ټول خوند وژني، ښکلا او جذابيت يې، له منځه وړي. که څوک په ليکوالي کې، په داسې کږه او اغزنه لاره ولاړ شي، په خپل لاس به، خپله ليکنه خرابه کړي. د موږ ليکنې، بايد د ښه والي لپاره وي، نه د خرابوالي لپاره. داسې کسان، هغه چا ته ور ته دي، چې نورو ته نصيحت کوي، مګر خپل ځان ته يې پام نه وي. دا ځای دې نښه وي، چې په دې عمل سره به، د پښتو ژبې بېړۍ ډوبه کړي. موږ يې وينو، چې ځينې فاکولته يان، په لغاتو غږېږي. غواړي په مصـــنوعي ډول، د نورو پېښـــې وکړي. دوی له خپلو ځانونو، ممثلين او اکټران جوړ کړي دي. په پای کې به يې، خپل طرز له ياده ووځي او د نورو طرز هم نه شي خپلوی، داسې مه کوئ. دا ډېر غلط کار دی. دا کاربه، تاسې او د تاسې مورنی ژبې پښتو ته، په راتلونکي کې ډېر لوی تاوان ولري.
۹ــــ ما خپله ليکوالي، د ژوند پېښو، تاريخي يادښتونو اوخاطرو له ليکلو زده کړه. دغه لاره، د ليکوالی د زده کړې، تر ټولو لنډه او اسانه لاره ده . تاسې هم، د خاطرو له ليکلو پيل وکړئ. دا ده زه کې کامياب شوم، تاسې هم کې کاميابېږئ او انشاءالله تعالی، وروستی بری به د ما وي.
۱۰ــ دا ټکی د ويلو وړ دی، چې د ليکوال ليکنه، د هغه عمل دی. راځئ، دا عمل، په ښه وجه تر سره کړئ. د ما له هر هغه چا، چې خبرې ښې کړې، مګر د عمل خونده يې نه وي، کرکه راځي.
د اروابناد ليکوال، د ليکنې د سبک په برخه کې ويلی شو چې:
هغه په خپله ليکنه کې، د زما پر ځای، دما ليکلی دی، د نمونې په توګه :
۱ـ د ما له اوله له ديني علماوو او پوهانو سره زياته ناسته اوولاړه وه.
۲ـ د ما هميشه توکل په لوی خدای(ج) و.
د زموږ پر ځای يې، دموږ ليکلی دی، لکه :
۳ـ د موږ خاندان د سخي حميد خان په همکاري پنځوس ميره چنده ځوانان له کورمې را ټول کړل.
۴ـ د موږ مشران، دغو پنځوسو ميرو له څلورو خواوو څارل.
۵ ـ دا د موږ سرې دي.
بل دا چې، د نه او څخه پرځای باندې به يې، د چې ادات ډېر استعمالاوه، لکه: ۶ــ له کابل چې راغلم. داسې نه ليکي، له کابل نه يا له کابل څخه راغلم.
د وايي پر ځای، يايی ليکي، لکه :
۷ـ بل چا ته به يې نه يايئ.
د لومړۍ پر ځای، ړومبۍ ليکي، لکه :
۸ ـ ړومبۍ خبره دا وه.
د نور پر ځای زياتي ليکي، لکه :
۹ـ زياتي پرې ورغلو.

د ويلي پر ځای ويل ليکي، لکه :

۱۰ـ دغه حکومت، د افغانستان د هغه وخت شاهي دولت ته هم دا ويل کړي و.

د تن او کس پر ځای، زياتره د ميړه ټکی راوړي، لکه :

۱۱ـ ما دغو شپږويشتو ميړو ته وويل.

د قوماندې پر ځای، بولی ليکي، لکه :

۱۲ ـ هغو ته يې د جنګ بولی ورکړه. « تې خدای ته واچوه » دا د اروابناد افغان، په وينا او ليکنه کې، يو خاص او معنا لرونکی تکيه کلام دی، چې کله نا کله يې، په خپلو خبرو او ليکنه کې راوړي. ددغو ټکيو معنا او مفهوم دا دی، چې د خدای تعالی(ج) اراده داسې وه او داسې نور ټکي او جملې.

کله نا کله به ما ور ته وويل، چې اوس ټول ليکوال، زما او زموږ ليکي. ده مبارک به ويل: ما ته مور او پلار، زما او زموږ نه دي ويلي، دما او دموږ يې ويلي دي. ما د خپلو ژوند پېښـو، تاريخي يادښـتونو او خاطرو په ليکلو کې، د مور او پلار د ژبې پيروي کړې ده او دا، د ما په نظر، د پښـــتو پيدايشـــي طرز دی. دما ليکنه، د کابو يوې پېړی ژوند پېښـې، تاريخي يادښـتونه او خاطرې دي، هغه په خپل حال پرېږدئ، تاسـې نه راګرځوم. په تاسـې، په ليکنه کې، د نويو معيارونو رعايت ضرور دی. په دې ډول، دده د نثر سبک، پيدايشي، ډېر طبيعي، روان، روښانه او ښکلی دی او ز ما ليکنه، دغه خوبی نه لري. » (19)

د سبکونو له بدلانه سره، په ادب کې بدلون راځي او بلې دورې ته اوړي. په کلياتو کې ادبي اصطلاحات، اصول او تخنيکونه راځي او په جزيياتو کې يې ژبه، کارېدونکي کلمې، ســمبولونه، چاپېريال او نور راځي. له جزيياتو ســـره ځکه ادبي دوره بېلېږي يا يوه ادبي دوره ځکه پر جزيياتو ولاړه وي، چې جزييات ســبکونه رانغاړي او د سبکونو له بدلانه سره په ادب کې بدلون راځي او بلې دورې ته اوړي. جزييات د پنځګرو د تشخيصاتو يا سبکونو ټولګه ده... حتی د مکتبونو په اړه، چې له همرنګه سبکونو را منځته کېږي.» (۲۰)

دا چې نوی ســـبک په څه ډول رامنځته کېږي. دا يوه ډېره مهمه پوښـــتنه ده او په دې بحث کې يې مطرح کول اړين بريښي. په دې اړه يو شمېر پوهانو ښې څرګندونې کړې دي چې تر ډېره حده پورې علمي بريښي او د انسان زړه يې مني. موږ په دې اړه، يوازې د اطهر پرويز نظر را اخلو او هغه په دې ډول دي: ((کله چې په دې خبره فکر کوو چې نوی اسلوب څنګه منځته راځي، نو معلومېږي چې کله کوم لوی اديب غواړي، نوې خبرې وکړي، نو زړه يې غواړي چې د خپل بيان د پراختيا لپاره له پخوانۍ لارې راووځي، نو هغه وخت يې يو نوی اسلوب مرسته کوي، لهجه يې نوې کېږي او دا لهجه خلک په وحشت او ډار کې اچوي او هر وګړی ترې اغېزمنېږي.)) (۲۱)

هر ليکوال په خپلو ادبي ـــ هنري آثارو کې، ځانګړې تکرارېدونکې اوصاف او ځانګړنې لري، چې د ليکوال د ليکنې په طرز، افادې، معلوماتو، فرهنګي چاپېريال، تجربې ، استعداد او نورې ليد پورې اړه لري، دا ځانګړنې، نه يوازې د يوه ليکوال په ټولو آثارو کې تکرارېږي، بلکې له نورو آثارو نه، د جلاوالي او بېلتون سبب ګرځي. دې ته سبک وايي.

د پښتنو ليکوالو او شاعرانو ځوان ځهول ته په کار دي، چې د خپلو افکارو د بيانولو او ليکلو لپاره، د ليکنې وړ او مناسـبه ژبه خپله کړي، د خلکو خبرو او د فصـيح او خوله ورو کســانو د وينا انداز ته پام و ګرځوي. دا کار له دوی سره د ليکنې د کامياب طرز په خپلولو کې په زړه پورې مرسته کولی شي، ځکه سبک، شخصـي ژبه ده او فردي جنبه لري او په دې توګه، فردي ژبه، له ټولنيزې ژبې فرق کوي. ټول پوهان او څېړونکي، په ټولو علمي او ادبي څېړنو کې، د فردي سبک د استقلال په ارزښت قايل دي. د لحن کشف، د شخصـي سبک په پېژندنه کې وړ مرســته کوي. د نمونې په توګه، د خوشــحال خان لحن جدي او رندانه، د رحمان بابا قلندردانه ، د اســتاد ســعدالدين شپون شوخ طبيعته او طنزيه او .... په سبک پېژندنه کې، تر ټولو د مخه، د ليکوال د ژبې سرنوشت ټاکل کېږي او هلته د ليکوال او شاعر له خوا، د لغتونو غوراوي او انتخاب، د جملو جوړښت، د ژبنيو توکو ترون، موادو، علمي

پانګې، مفکورې او د ده په لیکنی ژبه د چاپېریال اغېزې په پام کې نیول کېږي. په ادبي ژبه کې یې د مبالغې انداز ټاکل کېږي او په دې توګه یې، له عادي او علمي ژبې نه جلاوالی او بېلتون په نښه او ښودل کېږي.

سبک، په ټولنه کې د لیکوال سرنوشت ټاکي. مطالعه او د لیکوالي مشق او تمرین، د لیکوال د سبک په پیاوړتیا او غښتلتیا کې مثبت اغېز لري او د لغتونو زېرمه، د لیکنې په وخت کې، د لیکوال مورال او روحیه پیاوړې کوي. د سبک جوړولو پر ځای، خپل هنر او نوښت ته پام اړول په کار دی. « له تمرین او پرله پسې لیکنو سره مو ښایی، سبک دومره و نه غوړېږي، خو که پر له پسې فکر پرې وکړو، ډېر سمون پکې راوستی شو. لیکوال ته په کار ده، چې د خپل سبک عیبونه او کمالونه ځانته معلوم کړي، چې داسې پکې ورځ په ورځ ښه والی راولي. ښه لیکوال هغه دی، چې خپل سبک ور ته ښه معلوم وي او نقد پرې وکولی شي. ښه لار یې دا ده، چې خپلې لیکنې ته، کله نا کله د بل له زاویې هم وګورو.» (۲2)

د (ارسطو) په قول، تقلید د انسان فطرت دی، خو په ادبیاتو کې د اغېز خبره ده. موږ اغېز منو، مګر هغه مطلق تقلید نه بولو، بلکې په دې برخه کې هم، د نسبیت خبره کوو. د یوه لیکوال د لیکنې اغېز، د بل لیکوال په لیکنه او د یوه شاعر د شعر، د بل شاعر په شعر، مګر هر څه خپله اندازه لري او په سبکي پیروي کې، دا کار هو به هو او په سلو کې سل ممکن نه دی. هر لیکوال او شاعر، د لیکنې بېل سبک لري. په لیکنه کې مثبت بدلونونه راوستل، لکه خپل مخ، په هنداره کې کتل او د هغه عیبونو ته د متوجه کیدو یوه ښه ګټوره لاره ده او یا د نورو د لیکنې د سبک له زاویې نه، خپل سبک ته کتل، چې که په دې موضوع فلاني لیکوال لیکنه کړې وای، څنګه لیکنه به یې کړې وای، په خپل سبک کې د بدلون په راوستلو سره، سبک ښه کیدی شي. معنا دا چې، د (ارسطو) په قول، په هرڅه کې چې تناسب وي، هغه ښکلی دی، نو که دغه تناسب، شاعر او لیکوال، په خپل سبک کې مراعات کړي او په کلکه سره یې ور ته پام وي، سبک یې، ښایسته او ښکلی کیدی شي.

«له دې ځایه د سړي زړه ته د نسبي نوښت خبره لوېږي. پوهان وایی، چې له شاعر و لیکواله د نسبي نوښت تمه پکار ده، د چورلټ نه.» (۲3)

پایله

د دې څېړنې نتیجه دا ده چې لیکوال او شاعر، د خپلې ټولنې په نبض پوه شي، په ټولنه کې، د فرد په عنوان، د مسوولیت احساس وکړي ، د حقایقو په کشف پسې وګرځي او په خپلو آثارو کې ډېر عالي پېغامونه ټولنې ته وړاندې کړي. دا هېواد چې له کیسو نه ډک او له تراژیډیو نه ډک دی، باید لیکوال داسې آثار ټولنې ته وړاندې کړي چې د ټولنې په درد وخوري. روڼ او له اضافاتو لرې سبک، د مفاهیمو په سمه افاده کې ځانګړی اغېز لري. په لیکنه کې ګونګې او ژولې خبرې، مفاهیم پېچلي کوي او هغه د چا خبره، روغه خبره لیونی کوي او په ټولنه کې بې نظمي رامنځته کوي.

وړاندیزونه

۱ -- د سبک په برخه کې دا وړاندیز کېږي چې ځوان لیکوال او شاعران، د نورو لیکوالو، ادیبانو او شاعرانو د سبک د پیروي او تقلید هڅه و نه کړي. ځکه دا د سبک یو داسې طبیعي او ذاتي اصل دی چې په هېڅ ډول، د پیروي وړ نه دی. د دې پر ځای چې د سبک په برخه کې د نورو تقلید وکړي، خپلې لیکنې دې زیاتې ژورې او پیاوړې کړي

۲ ـــــ که چیرې یو لیکوال (د داسې انسانانو شمېر ښخې کم دی) د پیسو په مقابل کې، په نورو لیکنې او آثار ولیکي، باید په یاد ولري چې داسې کتابونه، د سبک پېژندنې تیوري پر بنسټ، په هېڅ ډول د پیسه دارانو آثار نه شي کېدلی او دا ډول آثار، د سختې او جدي پوښتنې او چیلنج وړ دي. دا ډول عمل، د علم په ډګر کې، یو مافیایي عمل دی او باید په علمي کړیو کې یې، په ډېره کلکه سره مخنیوی وشي . په دې ډول دې، د آثارو لیکنې په برخه کې، د علمي ګډوډیو او انارشیزم مخه ونیول شي. موږ په علمي کارونو کې، یو له بل سره، د بې دریغه مرستو او همکارۍ پلویان یو، مګر باید دا مرسته او همکاري ، د پانګوني په بڼه نه وي. سازش او معامله ګري، په هره برخه کې ګناه شمېرله کېږي، که دا ناوړه عمل(سازش او معامله) په علمي ډګر کې تر سره شي، دا یو ناوړین دی او باید په ګډه سره، ددې فاجعې مخه ونیول شي.

مأخذونه

(۱) ـ هاشمي، سیدمحی الدین. د ادبپوهنې څانګې، د علومو اکاډمي، د ژبو او ادبیاتو مرکز: میهن خپرندویه ټولنه، کابل، ۱۳۹۳ ل، ۲۴۲ مخ.
(۲) ــ سبک ــ آریانا دایر المعارف(څلورم ټوک)، کابل، د علومو اکاډمي، د آریانا دایرة المعارف ریاست: نبراسکا چاپ ځای، ۱۳۹۰هـ .ل. کال، ۳۳۲مخ.
(۳) ـ هاشمي، سیدمحی الدین. د ادبپوهنې څانګې، ۲۴۰ مخ.
(۴) ـ هاشمي، سیدمحی الدین. د ادبپوهنې څانګې، ۲۴۱مخ .
(۶) ـ ښکلی، اجمل. ادبي زاویې، ۶۹مخ
(۶)ـ پرویز، اظهر. ادبځېړنه، ژباړه: عاقله سادات. میهن خپرندویه ټولنه: پېښور، ۱۳۹۳ل، ۱۹۶مخ.
(۷)ـ پرویز، اظهر. ادبځېړنه، ژباړه: عاقله سادات. ۱۹۷مخ.
(۸)ـ پرویز، اظهر. ادبځېړنه، ژباړه: عاقله سادات. ۱۹۲مخ.
(۹) ـ ازمون، لعل پاچا. سبکپوهنه، ۸۳مخ.
(۱۰)ـ واجد، عبدالواجد. د خوشحال خان خټک سبک او په پښتو ادب د دغه سبک اغېزې، د عبدالله بختاني تقریظ، د علومو اکاډمي، د ژبو او ادبیاتو مرکز: کابل، ۱۳۸۳ ل، ز ـ ح مخونه.
(۱۱) ـ ښکلی، اجمل. ادبي زاویې، ۶۲مخ.
(۱۲) ـ هاشمي، سیدمحی الدین. د ادبپوهنې څانګې، ۲۴۱مخ .
(13)سبک ـ آریانا دایرة المعارف (څلورم ټوک)، د افغانستان د علومو اکاډمي، د دایرت المعارف ریاست: نبراسکا چاپ ځای، کابل، ۱۳۹ ل، ۳۳۲مخ.
(14)ـ سبک ـ آریانا دایرة المعارف (څلورم ټوک)، ۳۳۳مخ.
(15)ـ فتوحی، محمد. سبک شناسی ادبی، دانشگاه فردوسی: مشهد، سال ۱۳۸۸، ص۲۳
(16). ازمون، لعل پاچا. سبکپوهنه، هاشمي خپرندویه ټولنه: جلال آباد، ۱۳۹۸ل، ۸۲مخ..
(17)ـ سبک ـ آریانا دایرة المعارف (څلورم ټوک)، ۳۳۳مخ.
(18) ـــــ صلاحي، محمدنبي. دالحاج محمدالله خان افغان(رح) لیکوالي او قلم پالنه، د افغانستان قلم ټولنه: کابل، ۱۳۹۳ ل ، ۱۳مخ.
(19) ـ ښکلی، اجمل . ادبي زاویې، ۶۴ مخ.
(۲0)ـ پرویز، اظهر. ادبځېړنه، ژباړه: عاقله سادات. ۱۹۲مخ.
(21)ـ پرویز، اظهر. ادبځېړنه، ژباړه: عاقله سادات. ۱۹۲مخ..
(۲2) ـ ښکلی، اجمل. ادبي زاویې، ۶۸ مخ.
(23)ـ ـ ښکلی، اجمل. ادبي زاویې،۶۳ مخ.